

Scriitorul, personajul și socialismul real

«The Writer, the Character and the Real Socialism»

by Dan Lungu

Source:

Literary Romania (România literară), issue: 10 / 2001, pages: 3, on www.ceeol.com.

The following ad supports maintaining our C.E.E.O.L. service

eBooks on Central, East and Southeast Europe

АНТИкорупция / антиОБРАЗОВАНИЕ.
Изследвания върху корупцията
във висшето образование в България
ANTI-Corruption / Anti-EDUCATION.
Study of the corruption in higher education
in Bulgaria

By **Georgi Dimitrov, Pepka Boyadjieva,
Valentin Danchev, Elena Stoikova.** et al.

Association for Social Investigations and
Applied Research Practices, Sofia, 2005
Iztok-Zapad Publishers (in Bulgarian)

This book presents an analysis of
the first, and in this sense unique
empirical sociological survey
representative of all higher education
institutions in Bulgaria at the faculty
level.

more on:

www.dibido.eu

Scriptorul, personajul și socialismul real

PUTEM ajunge la concluzii interesante privind situația scriitorului în intențiile și practicile regimului totalitar asimilând proiectul comunismului de creare a "societății fără clase" și a "omului nou" cu un proces de "alternare" a lumilor (în termenii lui Peter L. Berger și Thomas Luckman,¹⁾ care reiterează, în condiții diferite, procesul socializării primare. Potrivit celor doi autori, o "rețetă" eficientă de alternare presupune existența unor condiții sociale și ale altora conceptuale. Dintre condițiile sociale, cea mai importantă este disponibilitatea unei structuri de verosimilitate, o baza socială care să devină *lume* a individului, înlăturând toate celelalte lumi concurente. Structura de verosimilitate, apropiată cu ajutorul "celorlalți semnificativi" (cu care indivizii trebuie să se identifice puternic afectiv, repetind experiențele copilăriei de dependență emoțională) are darul de a intermedia relația dintre subiect și noua lume. Scriitorul este harzită a face parte din acești "alți semnificativi", mai ales că literatura este vehiculul privilegiat al transmiterii emoțiilor, servind astfel în mod "natural" proceselor de identificare. În plus, operele literare pot propune personaje model, eroi ai noii lumi (corespunzând mult mai bine din punct de vedere ideologic decît oamenii vii), care pot, la rîndul lor, îngroșa rîndurile "celorlalți semnificativi". Faptul nu este lipsit de importanță, în condițiile în care baza socială a partidului comunist, pepiniera personalului socializator, nu depășea înainte de război o mie de persoane. Structura de verosimilitate-paupera, dar cu misiunea de a crea o lume cu caracter singular - recurge la diferite strategii pentru a spori și a se impune. Dacă în manieră clasică, individul supus resocializării este luat din

lume și izolat într-o structură de verosimilitate (minăstire, cazarmă etc.), puterea populară procedea invers, încarcerea reprezentanților lumilor concurente. Eliminînd sau izolînd pe ceilalți semnificativi ale altor versiuni asupra realității, se impune unicitatea definiției proprii și se stinge posibilitatea multiplicării. Versiunile concurente asupra realității nu mai pot deveni structuri de verosimilitate în absența personalului socializator (la care se adaugă multe alte interdicții).

Revenind la viața literară, putem spune că scriitorii și personajele lor au menirea de a deveni eroi socializatori ai unei noi lumi. Există numeroase marturii ale primilor ani de comunism care vorbesc despre lipsa scriitorilor coresponsatori și a producției literare "pe linie", ca și despre necesitatea de "a promova cadre tinere în munca literară".²⁾ Ca în toate domeniile, și aici este o criză acută de personal socializator, fidel, zelos și, mai ales, bine pregătit ideologic. Acesta este, printre altele, motivul înființării ceneclurilor literare în întreprinderi și a Școlii de Literatură "Mihai Eminescu".³⁾

TRADUCEREA și impunerea scriitorilor sovietici în manualele școlare, cu personaje deja celebre și "verificate", nu trebuie pusă numai pe seama expansionismului sovietic, ci și a fragilității structurii de verosimilitate în spațiul românesc. Aceștia vin să completeze echipa de re-socializare, în planul birocrăției culturale, fiind prezenți deja cu ideologi ca Nicolae Moraru sau Leonte Răutu. Funcția socializatoare a personajelor literare constituie o cerință explicită și constantă a puterii. De fapt, rolurile atribuite scriitorului și personajelor se confundă adesea în discursul oficial,⁴⁾ întarînd ipoteza

că ei sînt, umăr la umăr, eroi socializatori. Sporierea cu personaje ficționale a structurii de verosimilitate este însoțită, chiar din primii ani, de o vastă campanie de alfabetizare a populației, mărirea tirajelor, multiplicarea bibliotecilor comunale și înființarea de biblioteci și cluburi în întreprinderi, alături de diverse cercuri de lectură.

IN PLAN social, are loc o concentrare a interacțiunilor semnificative în cadrul grupurilor ce constituie structura de verosimilitate, în special asupra personalului socializator. Abandonarea funcției estetice a literaturii în favoarea celei formative este recompensată cu o puternică vizibilitate socială a scriitorilor, care devin în socialismul real personalități "de vază", eroi ai transformărilor revoluționare. Cenzura este prima instanță de gestionare a vizibilității, completată apoi de tiraje, receptare critică, distincții și funcții. Mecanismele de construcție a carierei literare sînt proiectate de către putere astfel încît să selecteze operele și scriitorii care corespund cel mai bine idealului identitar al epocii. De-a lungul socialismului real, aceste mecanisme se schimbă, devin mai elastice și mai subtile. Dacă în perioada dogmatismului, puterea operează cu distincția netă dintre vizibilitate (cu privilegiu enorm) și non-vizibilitate (care putea însemna de la mizerie cruntă la ani grei de închisoare), după valori succesive de "dezghet", puterea gestionează mai curînd grade diferite de vizibilitate (tiraje mici/mari, locuri de muncă în cîmp literar/înafara cîmpului, meserii cu/ fără prestigiu, în provincie/capitală etc.), recurgînd doar în cazuri extreme la excludere (expulzare neoficială, domiciliu forțat, încarcerare). Strategia vizibilității graduale to-

lerează valoarea estetică cu condiția (totuși) unui conținut al operelor relativ neutru față de putere și la un nivel de vizibilitate cit mai mic posibil. Concomitent, apar fenomene ca nomenclatura literară sau "șefiile" de generație, căci structuri de vizibilitate îi corespunde o structură a privilegiilor materiale și simbolice, adică a puterii.

Dintre condițiile conceptuale, potrivit aceluiași P. Berger și T. Luckman, cea mai importantă este disponibilitatea unui aparat legitimator, care legitimează nu numai noua realitate, ci și etapele însușirii și conservării ei, precum și abandonarea/repudierea tuturor realităților alternative. Fiindcă re-socializarea nu se produce *ex nihilo* (prin aceasta diferențiîndu-se de socializarea primară), mai întîi trebuie să aiba loc o demontare a vechii realități ("dezghetarea", cum ar numi-o Kurt Lewin), urmînd a fi reinterpretată în cadrul aparatului legitimator al noii realități (respectiv "schimbarea" și "reînghetarea"). În cîmpul literar, un astfel de operator al aparatului de legitimare este "valorificarea critică a moștenirii literare", care constă într-o lectură ideologică a patrimoniului literar și a comportamentului socio-politic al autorilor cu intenția de a-i repudia sau a le deturna sensul creației/vieții lor și a-i introduce selectiv ("opere alese" ideologic) în noul canon. Este o cenzură *à rebours*, care gestionează vizibilitatea socială pe de o parte prin încarcerarea operelor în fonduri secrete (după ce se procedase o vreme la topirea cărților), reeditarea preferențială și selectivă, iar, pe de altă parte, prin orientarea recepțiilor critice și ritualuri publice (de "înfiere" ori celebrare).

REGIMUL popular recurge periodic la "recuperări", urmînd sinuoșitățile liniei politice și transformînd practic, prin reinterpretare, scriitorii clasici în propagandiști ai noii ordini. Preferința pentru autorii decedați (uneori "valorificarea" are loc la scurt timp după deces, vezi Lucian Blaga, Ion Barbu, Ion Pillat, Vasile Voiculescu), care nu mai pot contesta deturarea sensului, îl face pe Gh. Grigurcu să vorbească despre o adevărată "expropriare a mortilor".⁵⁾ Autorii vii și morți, rîmâni sau străini (aleși/cenzurați prin traducere), alături de personajele lor, se transformă cu sau fără voie în "alții semnificativi" ai unei noi realități subiective, în eroi socializatori ai timpului lor.

¹⁾ Peter L. Berger, *Tomas Luckman*, *Construcția socială a identității*, Ed. Univers, București, 1999.

²⁾ "Din cele expuse mai sus se poate vedea de ce recolta pe lanul literar a fost pînă astăzi atât de saracă. Condițiile obiective expuse, cit și greșelile comise în atitudinea față de cutare sau cutare scriitor, ca și deficiențele criticii literare au făcut ca astăzi să nu putem înscrie în activul literaturii de după 23 August decît romanul Oameni la pînda de Liviu Bratolomanu, piesa Omul din metal de Mihail Davidoglu și un număr relativ mare de nuvele și poeme, toate însă avînd mari deficiențe" ("Activitatea Direcției Literare", dare de seamă, ianuarie-martie 1948, în Miron Radu Măcanu, *Cazarma scriitorilor*, Ed. Libra, București, 1998, p. 28).

³⁾ "Școala de Literatură și Critica Literară «Mihai Eminescu» a fost înființată în 1950 cu scopul de a forma cadre tinere de scriitori și critici literari, ridicați din rîndurile poporului muncitor, de a da acestora o educație comunistă, de a-i înarma cu cunoștințele necesare creației, fauririi unei literaturi noi, puse în slujba poporului muncitor" ("Informație asupra activității Școlii de Literatură și Critica Literară «Mihai Eminescu»", în Miron Radu Măcanu, idem, ed. cit., p. 209).

⁴⁾ De pîlda, în "Salutul adresat de Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice celui de-al doilea Congres Unional al Scriitorilor Sovietici": "Poporul sovietic așteaptă de la scriitorii săi să creeze figuri veridice și luminoase ale glorioșilor noștri contemporani, care rezolvă sarcinile colosale legate de ridicarea neîncetată a industriei grele [...] care înalță gigantice centrale electrice, perfecționează metodele de construcție, valorifica milioane de hectare de pămînturi intelente [...] Poporul sovietic vrea să vadă în scriitorii săi luptători inflacrați care se angrenează activ în viața, care ajută poporul să construiască o societate nouă [...], în care să crească un om nou cu o psihologie liberă de ramașitele capitalismului [...]. O sarcină importantă și de onoare a literaturii este educarea tineretului, a tinerilor muncitori, colhoznici, intelectuali și ostași ai Armatei Sovietice, în spiritul dragostei de munca, optimismului, neînfricării, încrederei în cauza noastră...", în Probleme de literatură și artă, nr. 2-3/1995, Ed. Cartea Rusa, București, pp. 6-7.

⁵⁾ Gh. Grigurcu, "Exproprierea mortilor", în Cum am devenit stalinist, Ed. Timpul, Iași, 1997, p. 42.